

Dr. Hildesheimer
zu Berlin

עלית אליהו

קובץ מאמרי-הזכרה מאת הרב יחיא'ל יעקב וויינברג
אבד"ק פילוו'שקן, על הל'קה פאר ישראל והדרו צמוד
התורה והעבודה, ה"ה הוי'ב הגאון המפורסים מאור הגולה
כקש"ת:

רבנו אלי' חיים מייזל זצ"ל

אבד"ק לודז והגל'ל זי"ע ועכ"י אמן.

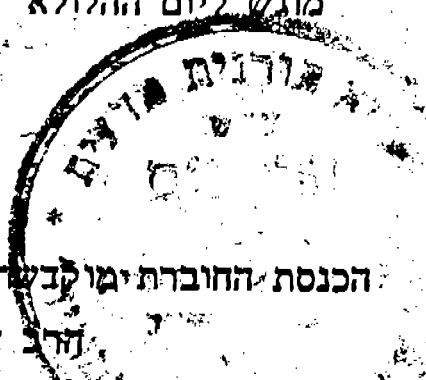
ביוגרפיה קצרה והערכה על אישיותו של מרן הגרא"ח ז"ל
(עם תמונתו)

מאת יעקב י. קרקובסקי.

מוגש ליום ההל'ל'ה ה"י שלו שחל ביום י"ד אייר

"ויעל אלי'... השמים, והוא מצעק:
אבי, אבי! רכב ישראל ופרשיו!"
(מלכים ב', י"א-י"ב).

הכנסת החוברת מוקדשת כולה לטובת התלמוד-תורה שע"ש
הרב זצ"ל ה' דפה לודז.

הוצאת "יבנה" לודז

תר"ץ-1930.

הגאון רבנו אלי' חיים מייזל זצ"ל

(נולד בש"ק ט' סיון תקפ"א—נפטר ביום ד' י"ד אייר תרע"ב)

ויצל אלי... השמים, והוא מצעק:

אבי, אבי! רכב ישראל ופרשיו!

(מלכים ב', י"א... י"ב)

רכב הוא המונהג ופרש הוא הרוכב ומנהיג.
הרב הגאון הוא לעתים מנהיג את הדור, והוא בבחינת
פרש. ולפעמים הוא גם מונהג מהדור, והוא
בבחינת רכב.

„ויצאו בני הנביאים... ויאמרו אליו:

הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך

מצל ראשך“ (מ"ב ב', ג)

„יכול הדיוטים היו ת"ל אדוניך ולא אדונינו
ללמדך שהיו חכמים כאלו, ומפני מה לא נתפרסמה
נבואתם, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, נבואה
שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה“.

(פסיקתא מובא בילקוט רכ"ד,

וצי' מגילה י"ד)

שהוצרכה לדורות: „ללמוד ממנו תשובה“.

(רש"י מגילה י"ד).

פתיחה

דברי זכרון ליום ההלולא הח"י שלו

„צדיקים במיתתם קרוים חיים“

(ברכות י"ח.)

oooooooooooo

ביום ב', י"ד לח. ז. תמלאנה ח"י שנה מיום שנשבה הארון
ונדעך מאור הגולה, נר ישראל, ונלקח מאתנו מרן הגאון רא"ח ז"ל,
פאר קהלתנו.

למופת היה הרב הגדול הזה כל ימי חייו. הוא היה אחד מגדולי
הרבנים היותר מצוינים שביהדות הפולנית. הרה"ג רא"ח מייזל ז"ל
הצטיין במדותיו התרומיות, בצדקתו יראתו ובעסקנותו הצבורית
שמלאו את כל תוכן חייו עד ימי זקנתו המופלגת.

בשעה שצרכי הדת תבעו את מלואם הגמור, אז השתדל
הרא"ח והראה את תקיפותו המרובה של התמכרות עצמית הראויה,
ולא רק שהוא הקדיש א"ע לכל דבר טוב ומועיל, אלא שהי' גם
מצורר את אחרים למעשים. אם ראה הרב ר' אלי' חיים ז"ל
עזיבת התורה והתמעטות למודיה בעדתו, מי קם ויעורר ליסד
מוסדי-תורה ולהחזיק את ידי לומדיהם. ככה יסד בעצמו את הת"ת
הנקראת על שמו. הוא הי' אחד מן המי סדים הראשונים של מוסדות
צבור השונים שבעיר. ע"י השתדלותו נבנו „בית החולים
היהודי“ מיסודו של י. ק. פוזננסקי, „מושב הזקנים“ שע"ש
צ"ה קונשטדט, הביה"ס למלאכה של ירוצינסקי ועוד. מוסדות שראויים
הם לשמם וקיימים עד היום הזה לשם ולתפארת עדת לודז הצעירה.
במלה אחת: הוא צמד על משמרת כהונתו כרופה נאמן, המרגיש ומכיר

את חובתו לצאן מרציתו. גם לכל עניני הפרט היה לבו ער תמיד. לבו הרגש המלא על כל גדותיו רחמים וחנינה לכל נדכה ומר נפש המריצו להיות מעוז לדל ומחסה לאביון. בכלל, מדתו של „אהבת-שרא” הנפרזה אין למוד ואין לשער. הוא התהלך עם בני עדתו כמורה-מדריך אמיץ הלב וכאב רחמן גם יחד.

הקו-נפשי היסודי באישיותו רבת-הפעלים ורב העליליה הוא. הקרבה-העצמית למען הדת והיהדות כשם שלבו הרך והזך היה טוב עד שלא יכול להשיב פני אדם ריקם, כן קשה היה רוחו כארז ולא נשא פנים אפילו לגדולים, לאילי-הכסף, בה בעת שנדמה לו, כי הם פוגעים ח"ו בדת ישראל וקדשיו.

גדולה היתה השפעתו על כל סביביו; הוא היה ה„חד בדרא” ו„מדברנא דאומתיה”, שיכול הי' להשפיע בכח תורתו, ברוחו הכביר ובטוהר לבבו וישרו גם על המתנגדים לו ולדעותיו. זוהו כחה של האישיות הרוחנית הגאונית, המוצקה והפועלת, שגבורת נפשה באה מהכרה פנימית חיה ומאמונה עזה ב„מ אור התורה שמחזיר למוטב”. אם הגרא”ח עוד בשחר נעוריו היה תופס מקום חשוב בין כל גדולי הדור העבר, הנה בימי זקנותו היה נחשב לראש הרבנים ביהדות הפולנית והרוסית. בכל מקום שהגיעו דבריו היה קולו נשמע, ובצדק היתה מצודתו פרוסה על כל המדינה.

תהא דמות דיוקנו של הגאון הזה מופת הדור ופארו נצבת לנגד עינינו תמיד, בתור סמל של צרוף תורה ועבודה, ויהיה נא רבנו הגדול מרן רא”ח מיזל ז”ל למופת לנו במסירותו והתמכרותו לתורתנו הק’ במשך כל תקופת חייו, שהיתה שלשלת ארוכה של מעשים, עבודה ויצירה לחזק דת ישראל ותורתו הקדושה.

יעקב י. קרקובסקי.

תולדותיו של הגרא"ח זצ"ל ה.

הרב הג"מ ר' אליהו חיים מייזל ז"ל נולד בעמדה הורודוק (גליץ ויילנה), הסמוכה לוולוז'ין, ביום ש"ק ט' סיון תקפ"א—1821 לאביו ר' משה מייזל, סוחר יערות וקבלן-צבאי ולאמו מ' חיה, בתו של הגאון ר' אליעזר גרינברג ז"ל מסלונים, בעל "משנת ר' אליעזר", בן למשפחה מיוחסת חוטר מגזע הרמ"א, המרש"ק, התויו"ט, המהרש"א, המהר"ם מלובלין ובעל "מגלה עמוקות" (שנפ' יום א' ג' אב שצ"ב—1633).

בעודנו ילד כבן המש—שש שנים, התחיל ללמוד גמרא וכבר אז ניכר היה כי עתיד הוא להיות לגאון בישראל. מספרים עליו: כשהביאתהו אמו אל הגאון ר' יצחק ר"מ דוולוז'ין לשם בחינה, היה באותו מעמד גם הג"מ ר' אברהם שמואל ז"ל מאיישישוק, והלה שאל את הילד: איך קצבה התורה "דין ארבעה וחמשה", בערכין שיה לנגבת שור ושה? כיצד עולה על השכל, שטרחת גדול וקטן תחשב במדה אחת? מיד נענה הילד רא"ח הנבחר: הלא הגנב הראה בעליל שבעד שה פעוט התבזה כל כך עד להיות נקרא בשם גנב, לפיכך אי-אפשר לשום את שכר טרתו יותר מכפי שויו של שה... הרבנים הבוחנים חייכו בשביעת רצון.

בהיותו בן תשע כבר יצא שמו בתור "עלוי" ונתקבל לתלמיד ותיק לישיבת ולוז'ין ולמד בצוותא חדא עם הגאונים ר' יצחק אלחנן ז"ל אבד"ק קובנה, יוסף בצר ז"ל, "הנציב" ר' הירש לייב ז"ל ועוד מגדולי רבני ישראל ברוסיה.

כשנעשה רא"ח לבר-מצוה, נסמך ע"י רבותיו הנ"ל וע"י ר' יעקב אבד"ק קרלין זצ"ל, מחב"ס "משכנות יעקב", ששמע גם ממנו לקח, אחרי שיצק מים על ידי ר' יצחק הוולוז'יני וחתנו הג"מ ר' אליעזר יצחק ז"ל.

בעודנו עול-ימים כבן ט"ו שנה נתקבל לרב במקום מולדתו, עקר הורודוק, אבל הוא לא רצה לעשות את התורה קרדום לחפור בה ועסי

במסחר העצים, וכל השכירות שקבל מקהלתו מסר להדיינים מבית-דינו. אח"כ עזב את מקומו ויותר על כסא-הרבנות לגמרי וילך ברלינה בעניני הכלל. אז בקר גם את פרנקפורט, קלן ופריז, לא ארכו הימים אחרי שהותו בחו"ל כשנה, חזר לביתו והקדיש את עתותיו ג' שנים ללמודי התורה, אח"כ עבר לשמש בכהונת הרבנות בדורוט שין (גליץ גרודנה) בשנת תר"י—1853. ומשם נבחר לרב בפרוזאני, מקום שבהן שם פאר לערך ד' שנים (תרכ"ג—ז).

בימים התם, השתתף באספת-רבנים מגאוני ישראל וחשובי הצע"ב שבציר מינסק, שדנה בדבר העברת הנהלת "ישיבת וולוז'ין" למינסק, וכ"ן היה כדי להפריע עצתם של מחרחרי הריב שהיו נגד ראשי הישיבה הוולוז'ינית, אז עמד הרב מייזל לימין המנהלים הקבועים, ובחריצות שכלו והגיונו הבהיר התאמץ להראות את צדקת רבותיו הנרדפים על לא עול בכפם והנצהון במו"מ ה' על צדו, ההנהלה נשארה בידי הבעלים כמקדם.

שמו הגדול של רא"ח ז"ל וטבעו יצא לתהלה, חכמי דורו היו מעטרים את ספריהם שהוציאו לאור בהסכמותיו, שנכתבו בשפה נמלצה מאד כיד חכמתו הטובה עליו. אח"כ הוזמן לעלות על כסא-הרבנות בלומזה (בשנת תרכ"ז). ומכיון שיצאו לרא"ח מוניטין בעולם בתור גאון וצדיק הוזמן לכהן פאר בעיר לודז' הנדולה. בשנת תרל"ג—1873 קבל את כתב-הרבנות דקהלתו, מקום ששמש בכתר רבנותה עד יומו האחרון. ארבעים שנה שפט הרב רא"ח את ישראל בלודז' רבתי-עם. ובהשתדלותיו המרובות העביר הרבה גזרות רעות, ג' פעמים עמד כפנחס בפרץ להשיב חמת ה' הנתכה על בני קהלתו השלש בפרוזאני, לומזה ולודז' והמגפה נעצרה. ממלכת רוסיה עטרתו באותות-כבוד שעליהן נחרתו המילים: "בעד אהבת חברות"; אותות-הצטיינות הללו שניתנו להרב, פלסו לו אח"כ דרך להיות מקורב למלכות.

בתקנותיו חטובות והרבות שתקן ובהנהלת עניני עדתו הטביע את חותמו — חותם האמת והצדק — על חיי היהודים בלודז'.

ידוע הדבר, שמטעם ממשלת רוסיה נקרא הרב לסוד-מועצת רבנים בפטרבורג פעמים אחדות, בשנות תרל"א, תרל"ז ותרמ"ט. באספות האלה דנו בשאלות חשובות, שעמדו על הפרק בחיים הדתיים של היהדות כמו: דבר יסוד

„סגהדרין“, איסור-השחיטה והגנתה צ״י הד״ר דמבו בספרו שי״ל בשנת 1891, סגירת
החדרים, איסור המנהג להעמיד חופת-חתנים בראשי הומיות, גזרה על ההלבשה היהודית
המסורתית ועוד. ותמיד בכל עת וזמן, תפס בחושו החברתי המפותח שבו, את
הענינים היותר מטובכים, שעלו על שמי היהדות להעיבם, ויחיה את דעתו — דעת
התורה — על אדותיהם בבהירות כ״כ עצומה ובבירור שאין דוגמתו, ולכן הוא ז״ל
חיה תמיד ראש המדברים בכל אותם האספות והועידות הרבניות הנזכרות.

מוסרים לנו: שפ״א סגרה הממשלה את ביהמ״ד של האדמו״ר בגור, בעל
״שפת אמת״ זצ״ל, ופס״ד יצא אז מאת השלטונות לשלוח את ה״רבי״ מחוץ לפולין,
ואך בהשתדלותו של הרב העסקן מייזל עלה אז לשחרר את האדמו״ר ממאסרו ולבטל
את ההסגר. בסוף ימיו היה הגרא״ח חלש בגופו, כי עסקנותו, שעמל בה כל ימיו
התישוה את כחו, וזוהי הסבה שלא נשאר ממנו שום ספר. הרבה חד״ת
נגנבו. ואלו חדושי-הלכות שהניח אחריו בעזבונו, ג״כ לא הי׳ סיפק בידו לאסוף
את כולם, את כל שו״ת הרבות שהריץ לרבים משואליו מכל קצות התבל.

ב י ו ם ד, י״ד אייר שנת תרע״ב—1912, השיב הגאון חישיש את
שמתו הטהורה ועלה אליהו השמימה. למעלה מבן תשעים היה הרב בפטירתו
הניח אחריו בן יחיד ר׳ נתן נטע ז״ל ובת יחידה מושה חנה נ״ע, היא אשת הרב ר׳
נבריאל סג״ל זצ״ל, המכונה „הרב השיאדובי“, דומ״ץ דפה, וחמשה נכדים, אשר
שנים מהם, הם „דייני דמתא״: בן בנו הרב ר׳ אליעזר יצחק נ״י דומ״ץ דפה.
ובן בתו הרב ר׳ משה מנחם סג״ל נ״י חבר הרבינאט המקומי.

במות הרא״ח היה אבל כבד ליהודים. כל אבד קברניטה של
היהדות הפולנית.

תהא נשמתו הטהורה צרורה בצרור החיים יחד עם יתר גדולי ישראל

וגאונים זיע״א!

י. י. ק.

(נדפס בדו-שבועון „מנורה“ № 9 לודז תר״ץ)

אחרי מטתו של גאון.

א.

גויעת גאון.

לודז – מי הזכיר את שמה זולת סוחר האטון ובעלי המנופקטורה ועכשו – אין לב עברי אחד בכל תפוצות הגולה אשר לא יהמה ברעד לזכר שם העיר הזאת. לא העיר – אלא הבית המרומם אשר עמד בתוכו, הבית הגדול אשר הי' למקדש-מעט לישראל אשר בגולה.

...במשך של שבועות אחדים לא זזה עינם של ישראל מעל מטת רבם החולה, הרב החביב, הרב היקר, שזהו לא הפעם הראשונה להתענות ביסורי-עצמו... במחנה ישראל כאלו הורגשה מעין הקשבה אחת, ממושכת ובלתי-פוסקת אף לרגע. מבטי כל העינים הן פונות „לשם” וכל האזנים נעשות נטויות לשמוע ידיעות מ„לודז” – השם היחידי שהי' נשא בפי הכל בלי הרף. בכל אשר הלכו יהודים, בכל אשר פנו צלצלו באזנים המלים הסתמיות: מה נשמע? מה שלומו? תינוק לא שאל לפירוש המלים. מובן הי' למי הדברים מכוונים: לאותו שכבש את כל הלבבות...

מסביב למטתו של גאון נאספו לבות-ישראל-הולמים לאלפים ורבבות, כל תשומתם הצטמצמה בנקודה אחת, באותה נקודת-האור שהפיצה קרניה המזהירים במשך הרבה שנים כ"כ, ועכשו אורה הולך ועומם, הולך ופוחת וזיו-קדשה מסתלק הימנה... נתרכזו הלבבות כלם מסביב לאותו ישיש קדוש שהי' מוטל על ערשו ומפרפר פרפורי-צער של פרידת נשמה טהורה מגוף טהור, זה שהיתה נתונה בו יותר מתשעים שנה, ועכשו הגיע קצה לצאת... וקשה היציאה ואיומה

המראה: קרן אור אחרון מתאבק עם האפלה המתגברת מסביב...
נורא!

וכשקרב הרגע האחרון נתמלא האויר חלחלה ונתעצמו ישראל
בתחנונים, כל הפיות כמו נתאחדו בתפלה אחת גדולה, מרעישה
ובוקעת רקיעים: רבש"ע הצילה נא את האחד, היחיד והמיוחד!
השאירו נא למחיה ולתנחומים לאלפי רבבות נפשות עלובות ומרות!...
ואף מלאכי-מרום כביכול, נטפלו עמהם וטענו: „אפשר מי
שעמד במלאך המות ועצר את המגפה בפרוזין העיר. האיך יפגע
בו מלה"מ"?

ובת-קול השיבה: גזירה היא מלפני...
ופתאם הזדוע האויר, הפיות נדמו, התפלה נפסקה... רגע
קדוש של דממה קדושה ונשימה עצורה; אימה חשכה נפלה על הכל,
על האנשים ועל הכתלים...

והנה רכב אש וסוסי אש, ויעל אליהו בסערה השמים... וכל
העם רואה וממרר בבכי: בלב נואש ונפש קרועה הצדיקו את הדין
ופרכו את הברכה הנוראה: ברוך ד'... דיין האמת!
וכשהתפרצו האנשים מן החדר – חדרו של גאון שגוע – פלחה
צעקתם את האויר; זאת היתה צעקה נוראה שזעזעה את כל היקום,
צעקה מתפרצת מתוך דכדוכה של נפש פצועה, צעקה של „צדוק-הדין"
שמעורב בה גם הטון של „הטחת-דברים" כביכול...

גם את זה לקח מלאך המות? הוא בא ונטל מאתנו את
המובחרים... עינים תועות הן מורמות כלפי שמים, כאלו מחפשות
דבר-מה... בפניהם הקפואים הן אפשר לקרוא מה שבלב האנשים
המיואשים ההם – כאלו באו בטרוניא ח"ו, עם גזר דין של מעלה
שלא נרתע מפני רצונו של עם עני... הוי, יהודים, נצחו אראלים!...

ב.

„נסתלק"

ימים של יאוש ותקוה, פחד ונחמה, צער ותפלה עברו על

נפש האומה. כבתוך „כף-הקלע“ התנוודדה נפש העם כולו בין באוש ותקוה, תקוה ויאוש...

דחופות ומבולבלות באו הידיעות; רבי אלי' חיים חלה – והלב הזדזעה! מצבו של רבי אלי' חיים „הוטב“ – ורחב הלב משמחה; – בסכנה – ויתר הלב כמתוך מהלומת פטיש; הסכנה עברה, ב"ה – ויתעודד הלב וזרם של תקוה עבר בעצמות. ובהגיע השמועה כי הסכנה חזרה ונתגברה – קפא הדם בעורקיו ונעצרה הנשימה בלב...

ופתאם התחילו ה„ידיעות“ עפות במהירות של סער-קטב בזו אחרי זו: רבי אלי' חיים מסוכן! רא"ח הולך וגוע; – גוסס; – „נסתלק“! הברה זו שנפלה באויר התפשטה במהירות הברק בכל מקום ופנה אשר היהודים נחתים שם. מפה לאזן עברה השמועה הנוראה הזאת.

כמעט בלי אומר ודברים נמסרה מאיש לאיש; יראו להוציא בשפתים את המלות המחרידות כי „נח נפשי דרבי“; וכך כל אחד מלמל לעצמו בחשאי וברטט: „נסתלק“, אנחה חרישית צפתה באויר וכל יד רמזה את הרמז... ומי שקלטו אזניו אנחה זו ומי שראו עיניו את הרמז הנורא זרק מבט מלא מבוכה על חברו והתחמק ממנו מתוך בהלה, כמו התביש כל אחד לראות את חברו בשעת קלקלתו... ובכל מקום אשר שם השמועה מגיעה – אבל כבוד ומספד גדול ליהודים, יגון נורא תקף את כל משפחת העברים שבכל הארצות וערפל רבץ על לבותיהם. כל איש מישראל ראה את עצמו כילד שנתייתם מאמו, בעוד הוא זקוק לרחמי-אם ולחבת-אם ומרב כאב וצער זורמות דמעותיו בלי הפסק על לחיו ועל פניו...

ומחשבה זרה מנקרת ופולחת את הלב ואינה חפצה להשלים את הרציון הער: גם זה איננו? בשעה איומה כזו? שמים וגב עות בקשו עלינו רחמים!

אחרי הארון.

וכל בני ישראל הולכים אחרי הארון – פסוק זה נתקיים ברא"ח ז"ל. מיתתו של הגאון ז"ל העירה אבל כבד בכל הלבבות, כל בני ישראל מבכים את האבדה הגדולה. התאבלו עלי' גם אלה שבחי' לא הלכו בעקבותי. רבי אלי' חיים הי' חביב האומה לכל שדרותי, מפלגותי, וכתותי השונות. על אישיותו הי' שפוך קסם מיוחד שצדד את כל הלבבות.

שמו של הגאון ז"ל הי' מעורר בלב כל איש את הרגשות היותר עדינים, כל אחד צייר לו את הגאון בדמות איש נאצל שאין ערוך לקדושתו וליפיו.

גם את השם רבי אלי' חיים בלבד הי' מלוח איזה הוד פיוטי, איזו השראת קסם, עד כי הי' נשמע בחברתו כעין צלצול-חן הקרוב ללב ונעים לאזן. כל כך דבק לב העם אחרי' עד כי מקרי חייו הפרטיים הי' למקרים לאומיים. שמו החביב נצמד בנפש העם וצלם אישיותו המזהירה נתרקמה עם נשמת העם, מיתתו היתה באמת קריעת הנפש לגזרים...

וכל בני ישראל הולכים אחרי הארון... ידע העם שמשו של מי שקעה ואת מי מובילים לקברות...

על יד ארון הגאון התאספו באי-כח של כל העם; אפילו הבנים החורגים נשאו במשא היגון, רחוקים נעשו קרובים על יד מטתו של אביהם של ישראל, גם חפשי-הדת עמדו כפופי ראש ודכאי-רוח, ונפלא: גם דמעות זלגו מעיניהם על קבר המת... נראה הי' כאלו איזה רגש כמוס שהי' טמון עד כה באיזו פנה נסתרה התעורר גם בלבם... או אפשר, כי על יד קברו של אותו גאון עברו עליהם רגעים של חשבון הנפש וחשו פתאום באיזה מוסר-כליות מנצנץ...

במות אבא משלימים הבנים לשעה, מסיחים מלבותיהם את

החשובות הישנים ומושיטים את ידם ז"ל אצל מטתו הדוממה...
פה הרגיש העם כי מת לו אב טוב ורחום וכלם התאחדו לאבל
כללי אחד.

רעד עבר בעצמות בשעת „נצילת - הקבר“, זהו הי' מומנט
טרגי מאד, כל אחד זרק מבט אחרון לתוך הקבר הפתוח, הלבבות
הלמו בזעף, הלך-רוחו של הקהל הי' דומה לאותו של „נצילה“
ביום-כפור, בשעה שהצבור העיף מצום ותפלה מתנער מליאותו
המשעממת, קולץ כוחות חדשים ומתעורר לתפלה חדשה ולדמעות
חדשות...

נצילה — עוד רגע אחד וחסל.

וכשהגיעה שעת הפרידה מעל הקבר החביב נלחץ הלב בקרב
זרמו הדמעות, קשה היתה הפרידה וכאב נורא תקף את כולם,
ההכרה המרה שתמונתו המזהירה של הרב הישיש נעלמת לנצח, שלא
יראו עוד הפנים המלאים רחמים ותוכחה — והכרה זו מרה היתה
נוראה היתה, הוי, מה נוראה!

ד.

אבל = עם

ר' אלי' חיים ז"ל נספד כהלכה, כל חוגי האומה השתתפו
באבל — התורה והיהדות הנאמנה שאבדה את קברניטה. זה כמה
לא ראינו כי יעשה מות אדם גדול רושם כביר ואדיר בכל
פנות העם.

זה היה אבל-עם במלוא מובן המלה.

לא רק בבתי-כנסיות ובתי-מדרשות הספידו את הגאון ז"ל
אלא גם העתונות העברית שבכל הלשונות מכל המפלגות. כל אחד
מתוך נקודת השקפתו מצא בהנפטר צד לשבח וראוי לצער. כל
עתון ועתון הטיף דמעה אחת בים-הדמעות הגדול שנשפך על
קברו של אותו צדיק ז"ל. זה כחו של גאון שהכל מוכרחים להודות
בגדלותו אף אלו שאינם נגררים אחרי השפעתו. הגאונות תמיד

מכניעה אם כי לא תמיד משעבדת... הגאון האמתי אינו נמדד באמת המדה של מפלגתיות צרה. הוא עומד למעלה מכל. ישנם אנשים שקשה להבין ולהסביר את השפעתם על כל בני-דורם אם ישפטו אותם עפ"י דעותיהם ועפ"י התורה שהפיצוה בקהל. צריך להביא בחשבון את הקסם המיוחד של האישיות כשהיא לעצמה. אישיות גאווית היא תמיד בעלת-השפעה, אחת היא אם מסכימים לדעותיו או חולקים עליהן; יש גם להתנגד להן, ובכל זאת אין נפטרים מהשפעתה, זהו מסודות הגאוויות ומסגולותיה המיוחדות רק לה בלבד.

אני מתאמץ לתפוס מכל החומר הרב שנדפס על אדות הגאון ז"ל את הקיום היסודיים ואת התכונה הטפוסית של אישיות מבהיקה זו שנצלמה מאופק חיינו. העתונים הרבו לספר ע"ד טובת לבו של המנוח ז"ל, רחמנותו צדקתו ואהבתו בלי גבול לכל החיים כולם, לכל חי באשר הוא חי, את אהבתו לעמו ואת מעשיו הגדולים אשר עשה לרבים וליחיד, לצבור ולפרט ועוד ועוד. בודאי כל אלו הנה מעלות גדולות שמעוררות את הלב. ואולם כל זה, כמדומני, אינו נזקף בחשבון בשעה שמביטים על הגאון מנקודת-המבט של האנושיות האידאית. בשעה שמתבוננים אל הגאון כאל גלוי נשמה מזהירה בתוך כל היקום הזוהר על הארץ — אז אנו באים למדת הערכה אחרת. ישנם דברים כאלה אשר לא נתנו למוד ולשקול אותם במדה ובמשקל של חנוני. האישיות הגאווית היא בודאי אחד מהם. אי אפשר למשל, להעריך את השמש עפ"י מדת התועלת שהארץ מפיקה ממנה. אכן נאמן הדבר, כי השמש מביאה טובה רבה באורה, בחומה ובסגולותיה לבנ"א, לארץ ולכל הצומח והחי, אבל לא בזה כלול ערכה של השמש... הגאון הוא קודם כל אישיות נאדויה שגם בהיותו לחוד היא משפיעה. גאון אמתי נותן לעולם בעצם מציאותו ומשפיע באישיותו כשהיא לעצמה הרבה יותר ממה שנותנים אנשים בינונים במעשיהם

ומשפיעים בדרשותיהם. בכלל ההשפעה האישית גדולה יותר וחזקה יותר לפי שהיא טבעית ובלתי-אמצעית. בספריהם מכניסים המחברים רק חלק אחוז מגנזי-נשמתם, רק טפה אחת, רק בבואה של נפשם. באישיות גדולה – לפנינו נשמה גדולה בעצם זהרה ויפיה, נשמה שכתוב בה הרבה יותר מבספרים ומה שכתוב – כתוב לשמה וכתב אש... חכם א' מחכמי או"ה כותב ע"ד הרושם החזק שעושת הראי' החושית של התגשמות המוסריות במצעים מופתיים בדברים הבאים: "...לפעמים, אדם לומד דברי-מוסר יפים והלב נשאר ריק כמו שהי'. אולם בשעה שרואים את האדם הגדול, כח מעשיו וארחות-חיו – אז מתקשרים אלי' במחשבה ורגש מתחילים לאהבו בכל לב ונפש, ומהשעה ההיא כמו נכנסו בתור חברים לחברת גדולים וטובים, מהשעה ההיא חדלים מהיות רק "רואים" ונעשים גם שותפים במעשה".

בקצרה: הגאון משפיע באופן מוסרי. ה"תועלת" המוסרית שאנו מקבלים ממנו גדולה לאין שיעור מהתועלת המלצית שהוא מביא לנו. והנה אם באנו להעריך את גדלו של גאון עפ"י גודל התועלת שהוא מביא לנו ועפ"י מדת "הנאה" שאנו נהנים ממנו – צריכים אנו לדבר לא ע"ד תועלת של משחקים בקוביא ועל הנאה של שוק... צריכים אנחנו להעריך "תועלת" זו ו"הנאה" זו הערכה רוחנית ומוסרית, שרק היא מתאימה אל הגאון כאל התגשמות עליונה של מוסריות. זהו רק אליבא דמאן ש"מעריכים" את הגאון בכלל, אליבא דהני אינשי ששוקלים את כבוד ערכו של אדם גדול במאזנים של "תועלת" ו"הנאה" – אם באים אנחנו לשקול "חמרים רכים" כאלה, הלא אז עלינו לבחור, לכה"פ, מאזנים של בסם ולא – של מוכר נפט...

אולם, מי שדעתו יפה עליה נפשו סולדת מזה שמניחים את הגאון במאזנים של סוחר – ולא של בסם – ושוקלים אותו במשקלות. זוהי מדה איגואיסטית שפוגמת בקודש ונאצל.

ההשקפה המקובלת שגדלותו של אדם גדול נצרכת עפ"י מעשיו היפים וכי לא נברא זה אלא לעשות טוב – ולוא יהי' מוסרי – לבנ"א, שהצדיק לא נברא אלא בשביל דורו – השקפה זו בדויה היא ע"י פעוטים שרוצים לעשות את הכל "כלי-שרת" לאינטרסי עצמם. מקובלנו מחו"ל השקפה אחרת: "הצדיק הוא עטרה לדור" ו"לא נברא העולם אלא להיות לצוות לזה". אושר גדול הוא לדור שאישיות גאונית מעטירה אותו אישיות גדולה גורמת לנו שנכוון את מבטנו על הנשגב והיפה שביצירה ומחדדת את הרגשת-ההוד והיופי שבקרבתנו כדי לחוש את כל הזיו והתפארת שהאציל הקב"ה ליציר כפיו...

הוהעתו של אדם גדול הוא יחד עם זה הופעתו של הנהדר ונשגב, האמונה ב"אדם וערכו" מתגדלת וכמהון ליופי וקודש מתגבר בנפש בני-דורו. זוהי מבחינותיו של צדיק ש"בני-דורו מתעלים על ידו"...

ברבי אר"י חיים ז"ל ראינו טפוס מופתי של צדיק ש"מביא את דורו להתעלות". הוא הי' גאון אמתי, גאון בחסד עליון, אם אפשר להתבטא כך. בו הקסימה ביחוד האישיות האינדיבידואליות השלמה בכל זהרה ויפיה, כאלו על ידו הפך הקב"ה להראות לבנ"א: ראו בריה שבראתי בעולמי!

סוד השפעתו העצומה הי' מונח בקדושת המהות הנפשית, באצילות היהודית שמצאה בו התגלמות. זה הי' טפוס אנושי מצוין שההיסטוריא יודעת למנות אותם מתי-מספר בתקופה. בכל מעשי ופעולותיו לטובת הצבור והיחיד, הכלל והפרט, הזהירו תמיד פניו המוסריים בכל ברק נגהם. ולפיכך אנו מוצאים את גדולתו של גאוננו ז"ל לא בתור עושה טוב, אלא בתור הופעה של הרוממות והנשגב! אלה שקבלו טובה או חסד מידו הפתוחה עמדו מלאי השתוממות והתפעלות לפני שיא גבהו המוסרי, אשר התגלה לפנייהם לא רק במעשיו אלא בעיקר באופן עשיתו את מעשי-החסד, כי

לעולם נתן יחד עם מתנת-היד גם איזה דבר סמוי מן העין, איזה דבר שהוא חשוב הרבה יותר מן המתנה — „חלק-נפש“ המלווה את המתנה, והוא הוא המביא למקבל את הנוחם בצרה, את הכופר לעלבונו.

ר' אלי' חיים מייזל ז"ל הי' המקיים היותר נעלה של המאמר „המפייסו וכו'“. יחד עם פרוטת הנחושת נתן לנצרך את לבו הכואב המשתתף. בלבו של זה שקבל הנאה ממנו נסוג אחר הרגש של הכרת-טובה מפני רגש אחר יותר חזק — מפני רגש של יראת-הכבוד בפני סמל האצילות והיופי המוסרי שנתגלו בגאון התורה. (*)

כח מיוחד הי' להגאון ז"ל להכניס רגש של יראת-הכבוד גם בלב עזי-פנים שבדור. פ"א — מספרים — רצו „האשכנזים“ שבקהלתו לודו להנהיג „סדר של קבורה“ חדש עם ארונות וסוסים עטופים שחורים — צירימוניא, שכל יפיה הוא בזה מה שכך נהגו אצליהם... הגדולים שבהם באו אל הגאון ז"ל ויספרו לו בטון של תקיפות אדירה את החלטתם להנהיג את התקון החדש. הגאון ז"ל בשמעו את הדברים עמד ממקומו בכעס, ומבלי הכנס עצם בוכוחים יתירים הודיע בקול מלא עצמה: „כל זמן שאני, אלי' חיים, אחי ונמצא בלודו יובילו אתכם לקברות במטת עץ פשוטה...“ מפני האדירים חפו. במה היתה גבורתו? בהשתלמותו המוסרית שצוררה בלב האנשים רגש של הערצת-קודש. המעשים שהי' עושה בלב

(*) אולי יש לפרש מה שאמרו חז"ל על בן כלבא-שבוע „שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע“ לא רק במובן הגשמי אלא גם במובן המוסרי. דרך אנשים עניים וכושלים שיצר הקנאה מתגבר בהם להיות נפשם מרה עליהם תמיד יצרם הרע מגרה אותם פעשירים לשנאה אותם, כאלו הם החייבים במזלם הרע... לפעמים, כשאדם עשיר ינותן להם לעני ובאותה שעה מתיחס אליו ביחס לא-אנושי, אז הוא מגו ריב את יצר הקנאה-שנאה. ואולם, איש מוסרי יודע תמיד לשכך את צערו ולהקל את מכאובו של העני בדברי פיוס ונחמה, ואז הוא מוצא ספוג לצערו ויוצא כשהוא שבע...

שלם תמים וישר היו מעוררים אליו רגשי כבוד והכנעה, גם בלבויות
אלה שהתנגדו למעשיו, המעשים כשהם לעצמם עוררו עליהם
התמרמרות בשביל תוקפם, אבל בעד עושם רכשו כבוד והכנעה.
אכן, זאת היא גבורתה של האמת המוסרית! סו"ס מתעוררת
מחשבה בלב: וכי מה הוא דורש? הלא אך את האמת שלו! ופה
מתחלת ההכנעה המוסרית...

פ"א – מספרת השמועה – נאספו החפשיים לאספה-חשאית
לטכס עצה ותחבולה במה לעצור את רוח הרב, שהוא גזור עליהם
„גזירות“, שאין הם יכולים לעמוד בהם... הדבר גודע להגאון רא"ח
ז"ל והוא מהר למקום האספה, עמד והכריז בקול רם:

– רבותי! כל הימים שאני יושב בלודו מזונותי „לחם
ותבשיל של גריס“, ועתה, אמרו נא, וכי כדאי הדבר בשבילי
שאמיר לעת זקנתי את דעותי בשל „תענוגים“ כאלה? האנשים
נבהלו. אמרו זל"ז: וכי מי יוכל לעמוד נגד זקן זה שרוחו גדול
וצרכיו מועטים, ומה אפשר איפוא לעשות לאיש שדי לו בתבשיל
של גריס מע"ש לע"ש?

מאותה שעה קבלו עליהם שלא להרהר אחרי מדותיו
של אותו זקן-קדוש, ושוב לא נצנץ רגש של מחאה בלבותם.

ודאי שנמצאו גם צוררים לגאוננו ז"ל כלכל גאוני-הרוח,
שמררו את חייו וחתרו תחת השפעתו, אבל הללו היו מתי-מספר
ובאפס נחשבו מול המון המעריצים, גם בין מתנגדיו, שהי' לו
להגאון ז"ל. בכלל לא ההין איש להתריז נגד מדותיו. איש לא
יכול לקפח את מעמדו ולהסיג את גבולו אפילו אם הי' רוצה בכך.
הלא הוא ז"ל הי' כל-כך מוקף כבוד וחבה מצד העם, מצד
השדרות הרחבות של ההמון. כמעט שהגיע לכח-השפעה של
ממשלה! כח זה שהי' משמש תמיד מגן ומחסה לעניים ודלים לא
הי' נכר ומורגש כלל בהנהגתו הפרטית היום-יומית. בן-סביבתו לא
הכיר במשהו את „מדותו“. ורק בשעה שהי' עליו לעמוד לימין

עשוק או לריב ריב אלמנה, רק אז הראה את כחו הגדול; ולא פעם אירע שבריב-דלים הי' כח זה בא בהתנגשות עם כח חזק אחר של אילי-הכסף, ותמיד היתה ידו על עליונה.

הרבה אגדות מהלכות בפי העם ע"ד סכסוכיו עם אדירי-העיר לטובתן של עניים ואחת מהן נמסור במקום זה: באספה אחת של חבורת הפאבריקאנטים הגדולים, הציע הגאון ז"ל הצעה אחת לתקנתם של עניים, האדיר נ. קם והודיע, ש"רצונו שלא ידונו בהצעה זו כל עיקר; ואם הצעה זו תתקבל - הוסיף - לא אוכל להשתתף עוד באספה ומכאן ואילך ידי מסולקת לגמרי מכל הענין". הנאספים כמעט שהסכימו, מתוך יראת-הכבוד אל האדיר נ., להכנע לרצונו שהובע בטון כ"כ תקיף. ואולם הגאון ז"ל עמד ממקומו ובפנותו אל האדיר נ. אמר בקול נסער: אמנם צר לי מאד אבל - קרים את|קולו - מוטב שתסתלק אתה משיסתלקו העניים!.. אין צורך לספר את סוף המעשה: ודאי נצחה דעת הגאון ז"ל, אבל בפעם זאת הי' הנצחון יותר מקיף: לא רק את דעתו של האדיר נ. נצחה דעת הגאון ז"ל, אלא גם אותן בעצמו: האדיר נ. נכנע מפני האישיות המוסרית של הגאון ז"ל והרכין לו ראשו, הגאון נצח את המיליונר, אדיר-הרוח - את איל-הכסף. לא! לא נצח, אלא בלע, כדרך הגדול שבולע את הקטן.

ואמנם לא הי' זה מקרה בודד. כל ימי חייו של ר' אלי' חיים ז"ל לא הי' אלא הימנון אחד ארוך לכה-הרוח בהתנגשו עם כחות גשמיים; בחייו ובכל מעשיו נראה לעין תמיד נצחון החלק המוסרי שבאנושיות, נצחון שלטון הרוח על הפשר. ולא זו בלבד, אלא שהי' גם מעין שפע של טהרה, שהי' מטהר את כל הסובבים אותו ועומדים עמו במחיצתו. יודעים אנו עפ"י הנסיון כי מסביב לכסאו של אדם גדול שורצים ורבים בריות שפלות, מין רמשים קטנים, אשר קטנותן תהי' להן למבטה כי לא תראינה ולא תמצאנה ועל כן יכולות הן, בהאפילן על עצמן בטליתו של ה"גדול" לעשות

כמעשה הרמש, ולרדוף אחרי כל אדם ישר באין כל סכנה לנפשו.
ויש לפעמים, אשר אנשים ישרים נפגעים ע"י גאון מפורסם
מבלי הבין את הטאתם ופשעם; כסבורים הם שזאת היא „עקיפת
עקרב" ומתמרמרים על הגאון, בעוד שבצד שבעיקר הדבר אין זאת אלא
„נשיכה של שועל" שיוצא מבית קדשי-הקדשים של גאון... או
לחישת נחש שמתחמם בחיקו... סביבותיו של רבי אלי' חיים ז"ל
היתה טהורה מכל שמץ ונקיה מכל דופי: הרוח שהי' מנשב בה
הי' כה קדוש ונשגב, האויר הי' כה זך וטהור עד כי לא הי' בה
מקום לאותם זבובי-הרקבות, תנאי-הטבע שם לא הי' נוחים בשביל
גדולם ורבייתם... בקרבתו של גאון זה נתעלו הפעוטים עד כדי...
שכחת הפעוטותם, בנוכחותו הרגישו האנשים את עצמם יותר
טובים, יותר נעלים, יותר אידיאליים, כי במחיצתו התרוממו
לאטמוספירה רוחנית יותר גבוהה ויותר טהורה, והיו נושמים את
אותו הרוח הזך שנשב באטמוספירה זו – אטמוספירה שקטנות
ופעוטיות, פניות ונטיות אין שולטות בה.

מרבנים לספר על גדולתו של רא"ח ז"ל בתורה, מונים את
מעשיו הטובים שעשה במשך חייו הארוכים, אשר בשבילם זכה לכל
הכבוד, שהנחיל לו עם ישראל בחייו ובמותו, אבל שוכחים להורות
על אותו הדבר, ששם אנו רואים את גדולתו האמתית: על ההשפעה
הגדולה שהיתה לו ז"ל על העם, על הרושם הנהדר שהי' נשאר
בלב כל אלו, שנמצאו בקירוב מקום לו ז"ל; ושוכחים האנשים
שערכו של גאון אמת מתבטא לא במה שמחוצה לו, כי אם בו
בעצמו, לא בזה שעלה והוציא אל הפועל אלא בכחות-נפשו הצפונים
בו, בעשירותו הפנימית שאינה מתגלית במלואה ושלמותה בשום
מפעל ומעשה. זה שקנה לו את לב העם היהודי כולו, שחייו היו
משוש לדורו ואושר לעמו, ומיתתו – צער לדורו ואסון לעמו; מי
שזכה, שצלו החי הי' מלוא את כל אדם מישראל בזמיונו בין
במצב על שמהה ובין במצב של צער ושמו המת נמנה בין אותם

גדולי-ישראל החיים חיי-נצח בפנתיאון הרוחני של האומה, מי
שזכה לכל אלו – כמה גדול הי' איש שכזה!

אל הגאון רבי אלי' חיים ז"ל לא הכל התייחסו במדה שוה
ולאמתוך נקודת-הערכה אחת: התורניים ראו בו את „גאון התורה“;
אחרים העריצו את הרב, ה„קדוש וטהור“; להמוני-העם הי' יקר וחביב
בתור איש-החסד, בעל „הלב הזהב“, סמל החמלה החנינה והרחמים;
יש אשר כבדו בו את החכם המדיני, הפקח הגדול, „חכימא דיהודאי“,
ואולם אנחנו כלנו אבדנו ברבי אלי' חיים ז"ל את האישיות
הענקית רבת החן וההשפעה, שאין לנו תמורתה בדורנו זה....

בחשבי ע"ד הג' ר' אלי' חיים ז"ל, מבלי משים אני נזכר
בדברים היפים של משורר עברי אחד: „הנפש מתמלאה גיל וגאון
בזכרנו, כי בקחבנו ואצלנו הי' חי ועובד איש אשר כזה, כי עוד
יש אשר בקרב אותו המון בני-אדם זוחלי-עפר, מעוטי-הדמות ודלי-
הנשמה, שקומה אחת לכולם ומראה אחד לזה כמו לזה, כאלו במדה
אחת נמדו כלם – כי יש אשר יופיעו אישים אשר כאלה, הולכת
וגדולה האמונה באדם, בזיו נשמתו ותפארתה. מאליה מתחילים
מפכים ונובעים געגועים עזים לנהדר, לנשגב; מאליה מתחילה
הגפש מתרפקת על יפיה שנועד לה והמועב והעומם תחת אבק-
החיים, נפתליהם ושאונם“. הדברים האלה, שכתבם סופר אחד
על אדם גדול ומפורסם בעולם, מה מתאימים הם לרא"ח ז"ל!

אמנם כן, איש אשר כזה, בחיר-יצירה ועטרת-דורו, הי'
הגאון ר' אלי' חיים ז"ל הרב בקהלת לודז. והוא מת ועבר
מן העולם!

ה.

רכב ישראל ופרשיו

רכב ישראל – שהי' נושא, כרכב הזה, את משא העם כולו את
משא יגונו וצער, את משא צרותיו ודאגותיו, תלאותיו והרפתקאותיו
את משא ענויו ויסוריו, את משא העם ואת משא האיש, צרת
הרבים ודאגת היחיד, צרכי הכלל ועניני הפרט, את כל המשא הכבד

נשא על שכמו הכפוף. כל דבר וענין שנוגע לצבור ולאדם יחידו
מצא מקום בלבו הגדול — רכב ופרשיו — שהי' נוהג את העם בחכמתו,
שהי' מוליך את היחיד בעצתו, שהי' המאסף לכל המחנות, שהי'
מורה-דרך לתועים, שהי' סולל מסלה לעומדים בפרשת-דרכים, שהי'
ההלוחץ העובר לפני מחנה-הגולה, אשר הופקד איש על העדה לצאת
לפניהם ולבוא, לפניהם — פרש, רכב ישראל — אסקופה נדרסת לכל
אדם, שהי' סולח ומוחל לכל עלבון, חונן לכל מעליב, ותרן לכל
נוגש, שהי' כקנה רצון, שהי' קל ונוח ונעים, שהי' נושא את כל
עו-פנים, שכן רע ואדם קשה בסבלנות של רכב... שהי' סובל כל
מכשול, כל פגע וכל מצוק בדומי', באהבה ובתקוה — רכב ופרשיו —
שהי' עז כנמר וגבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים! שהי' משים
את פניו כחלמיש נגד כל מלעיג ובוזה, לא נע ולא זע, לא התביש
ולא התרפה! שהי' קשה כברזל נגד כל מסית ומדיח, שהי' מתאכזר
כעורב ובת-יענה נגד כל עוכר ופוקר; שהי' דומה לארו זה שאינ
נכנע מפני כל רוח שבעולם; שהי' כולו קיצוניות שבקיצוניות
מניד נקודת המחשבה שבמח עד תנועת אצבע קטנה שביד; שהן
שונא תכלית שנאה את הפשרה ולא ותר ותור כל שהוא על אחד
ממנהגיו; שהי' המכריע את הכל בדעתו התקיפה, שהי' המכניע
ברוחו, שהי' הרודה ברצונו, שהי' איתן ומוצק כמחוטב שיש,
שהי' המצוה והמפקד, הגוזר והמחליט — כפרש! רכב ופרשיו —
וכי אפשר לרכב שיהי' פרש? או לפרש שיהי' רכב? אי אפשר!
לא. — אפשר! אי אפשר ואפשר. אי אפשר לבינוני ואפשר לגאון.
מה שאי אפשר לזה אפשר לזה. מדה ומדה, איפה ואיפה. אינ
מודדים את הגאון במדת הערכין של הבינוניות, כי על-כן מארג
אחר הוא נוצר! אותם הנגודים וההפכים הנפשיים שאנו חושבים
אותם לדיסהרמוניא מוחלטת כשאנו רואים אותם אצל הבינוני הם
מצטרפים ומתאחדים להרמוניא נהדרה מאד בנפשו של גאון.
וכלל זה נקוט בידך. כל מה שיש ביחיד יש בעם, כלומר, ברוח-העם

כל מה שיש מסגולות-הנפש - באחד מאישי - האומה הרי הוא כלול
 בגניוס הלאומי של אותה האומה. כל מה שיש בפרט, יש בכלל,
 ואין בכלל הלאום אלא מה שבפרט. אותם הכשרונות המיוחדים,
 אותם הקיום הנפשיים, האופי והתכונה, איתה ה"אורה" הכללית
 וכל מה שאנו כוללים בשם "נפש לאומית מיוחדת" מתחלקת
 לחלקים ומתפוצצת לניצוצות מפורזים, שכל אחד מהם תולך ונבלע בכל
 אחד האינדיבידואלים של האומה; ורק הגאון, בתור כזה שבו
 מתבטא ופא לידי גלוי הגניוס הלאומי של עמו, הוא הנושא של
 ההרכבה השלמה והמלאה של כל הניצוצות המפורזים, הטמונים
 בטבע הנפש הלאומית. ובאים האנשים ומדמים גזירה שוה: מכיון
 שפלוגי ופלוגי הם תקיפים בדעתם ולבם לב אבירים, מכלל שאלמוני,
 אשר לבו דך כקנה דעתו קלה. ושוכחים האנשים שהדברים נכונים
 רק במקצת! כלומר, המשפט צודק רק ביחסו אל הבינוני, אבל אין
 להקיש ממנו על הגאון, שביחס אליו צריך לאחוז במדה אחרת.
 אמנם כן, באנשים בינונים אנו רואים כלל זה מתאמת במופתים:
 מי שהוא חסין בדעותיו הוא קשה בתכונותיו, ולהיפך: מי שהוא
 רך-התכונה הוא גם רפה בדעותיו; זה שהוא בעל שכל חד
 וחריף עפ"י רוב חסרה לו התמימות הנפשית, וכן רואים אנו
 שבעלי-הגיון קר ומנתח הם בבחינת אטומי-הרגש ועקרי-התפעלות
 ואילך ואילך. אבל אין, בכל זאת, להסיק מתוך זה שכל אלו הסגולות
 הרוחניות סותרות אחת את הברתה ואינן "מצוירות" - המציאות
 בהתאחדותן באיש אחר. בבינונים ודאי הדבר כן. אבל אין זה משום
 שהסגולות האמורות הן סתירות והפכים זל"ז, אלא משום שהסלע
 של הגאונות הלאומית הולך ונפרט בבינונים לפרוטות, פרוטות...
 ביחיד בינוני משתקף רק צד אחד, רק בבואה יחידה של המטבע,
 בעלת קצוות וגונים רבים, הלאומית. נדמה לי, כי בשעה שחפץ
 הבורא לברוא את נשמתו של הגאון הוא חושף, כביכול, את כל
 מטמוני התהום של הנפש הלאומית הכללית ומשקיעם בנשמה יחידה

— כל הניצוצות הזורים שצפונים בנשמתו של כל אחד מישראל
הולכים ונכנסים בה להטיבה אחת.

— גם בבחינה זו ה' רבי אלי' חיים ז"ל איש-המופת, סימן
מובהק זה של הגאונות התבלט בו באופן נפלא. נגודים והפכים
רבים התאחדו באישיותו של רא"ח ז"ל להרמוניא שלמה, זאת
היתה הרכבת-אדם חדשה, הכללה מיוחדת במינה; שכל עמוק וחד,
ונפש גדולה ומתפעלת מכל דבר, הגיון חד וקר, סברא חריפא! —
תמימות קסם. מבחון פשטות מצוינה, ואצילות ויופי בפנים. מצד
אחד תקיפות דעתנית, ומצד שני — נפש עדינה ופיוטית. הוא ז"ל
ה' אישיות מוצקה כעשת, ויחד עם זה לב רך כדונג. קנאי שאין
דוגמתו וסבלן מאין כמוהו. במה שנוגע ליסודות ועקרין ה' קנאי
ונוקם ממש; כל מי שנגע באחד ממנהגי ישראל כאילו נגע בבבת
עיניו. באותה שעה לא הדר פני גדולים ולא חנן דלים, איש לא
נקה מזעמו! ואולם מי שירצה להוכיח כי ה' רבי אלי' חיים ז"ל
קפדן ובעל לב רגז אינו אלא טועה, הקנאות שלו לא היתה נובעת
מרגש קפדנות וקושי-המזג, אלא היתה מיוסדת על רגש הבטחון
בכח האמת והצדק, והכרת החוב העמוקה להלחם ולהסתכן על האמת
והצדק שלו. ואם, תרצו, רבותי-גם זאת רחמנות! הקנאית הטהורה,
זו שמתעוררת בלב קדוש ותמים, אינה אלא רחמנות בצורה
אחרת: כל מצוה או מנהג שנתחבבו ונתקדשו בעם אינם „גופות
יבשים“, כי אם נשמות חיות הרוויות דם ודמע של כל דורות. הרי
כל מצוה ומצוה ספוגת-אור וקלוטת-קודש של המון מקיימיה;
וכמה חיים ורעננות הכניס ישראל שבכל הדורות בכל מצוה ממצוות
תוה"ק מקופלת ונמצאת נשמת-קדש של עם קודש — ואין לך אף
מנהג אחד קל שלא יעורר איזו זכרונות נרדמים, שלא ירעיד איזה
נים שבלב.

ואם כך הוא הדבר, הרי אין לך מצוה אחת שלא תכלול או
תאצור בקרבה איזה אידיאה חיה. ומכל שכן שהנחה זו נוהגת בדעות.

ואמונות שבלב, הוציא מזה: כל אידיאה אינה מושג מופשט סתם, אלא אורגאניזם חי כאלו האידיאה מרגישה באיזמל של פגיעה ובקורת, מרגישה כאב ומעוררת רחמים... לא יוכל בעל לב טוב לראות במיתתו או בחבלתו של אורגאניזם מוסרי חי? ורבי אלי' חיים הלא הי' בעל לב טוב ואי אפשר הי' לו לעמוד על דם (דם אבות, דם דורות!) ולחשות...

אפשר שבעיני הקורא יראה משפטי זה פאראדוקס זר, מין „אמת מפולפלת“; ואולם כל בעל חוש דק, מי שלב לו לחוש בדברים שנכנסים בתחומה של ה„הרגשה-הסודית“ יודה לדברים האמורים, והלא כל אידיאליסט נלהב מביט על זה שפוגע באידיאלו כאלו הי' חובר בנפשו והתנפלות על דעותיו הוא מרגיש כאלו היתה זו התנפלות פרטית. ומה פלא, איפוא, אם גדול-הנפש כרבי א"ח ז"ל, שכל מנהג הי' חביב עלי' כנפשו, לא היה יכול לשאת בדומיה ולראות בשויון-רוח את האנשים, מאחיו ובני צמח, באים ודורסים וחובלים יצורים חיים; באים וקוטפים וממוללים שושנות חיות ורעננות? מה פלא?... ואם בא לידי כעס; ואם נשמעו מפיו דברים בוטים הלא לא הי' זה אלא כעס הבא מתוך כאב עמוק, ולא הי' אלו אלא דברים הבאים מתוך צער ורחמים – צער על צער הקודש החי שנרמס ברגל, ורחמים – על אחיו שראם בכך...

מדרך קנאי שכזה שלא להגות שנאה לבני-אדם שתועים, ומכ"ש שאין מטבעו לשאוף לנקמה של כלי' ח"ו. ובאמת: אותה היד שפזרה צדקה וחסד לכל צד ועבר איך תוכל לקמוץ אגרוף-נקם? אותו הלב שדופק ברחמים לכל חי ונברא, איך יוכל להתאכזר? חלילה! יתמו חטאים ולא חוטאים.

ו.

חד בדרא.

נסתם הגולל על אחד מענקי-הרוח המצטים שלנו, מת רבא-דעמא ומדברנא-דאומתיא; לוקח מאתנו אחד השרידים האחרונים של

גדולי-הדור, של ה"אנשים המרכזיים" שעמדו במרכז ההשפעה הרוחנית, שאורם הי' זרוע על ההיקף כולו; בטל האבטוריטט הגדול שריתק את אברי האומה לגוף אחד שלם. בשביל הגוף הלאומי המרוסק של העם הנודד הוא נזק שאין לו תשלום כמעט. בכל היהדות הגלותית שבדורנו אין אנו מוצאים כמעט דוגמת האיש הזה. העם נתן בראשו את הכתר של "גדולי-הדור". זה הי' מושג של "חד-בדרא", ואתם, הקוראים, הרי יודעים את פירוש המושג הזה במובנו היהודי!

מיוחד עם ישראל בתכונתו הלאומית. אין עם ישראל ממנה לו נשיאים ובוחר לו מנהיגים ע"י "קלפי" וע"י פתקאות, אלא מי שראוי לזה והגון לכך הוא מתעלה מעצמו והאומה נותנת את ההסכם שלה בזה שהיא נשמעת לו. זוהי מעין בחירה פאסיבית, אינסטינקטיבית, מה שקוראים: קול-המון; או מה שיותר נכון: מנהיג שכזה זוכה להשפעה. ישנם אנשים שקנו להם פרסום בעולמם ובכ"ז הם חסרי השפעה, מדוע? בשביל שלב העם לא מצא בהם את אשר בקש ולא נמשך אחריהם. מי זה הגיד לעם להבדיל בין המפורסמים? העם בחושו הדק מבחין בין גאון אמתי ובין מלאכותי, ה שקנה לו את "הגאוניות" בידים חרוצות. אין עם כעמנו בועט כ"כ במרותו של מנהיג ואין עם כעמנו נכנע כ"כ וסר למשמעתו של מנהיג, אלא שזה תלוי באופן התהוותו של מנהיג זה או אחר — אין ממנים ואין בוחרים, אלא שומעים למי שראוי!

בדורנו ראינו את השפעתו של הגאון רא"ח ז"ל על כל חוגי-האומה; אפילו אלו שלא הודו לדעותיו וכפרו בערך גדולתו — נכנעו לו. בשביל מה? בשביל שזכה לזה! איש לא מנהו, אלא נתעלה ע"י העם בעצמו; הוא היה אותו הבחיר, שהנפש העממית השרתה עליו את שכינתה. סוד השפעתו של מנהיג ישראל מונח לא בצבור ולא ביפוי-כח שניתן, לו מאת הצבור שבראשו הוא עומד, אלא באישיותו של העומד בראש. העיקר הוא היחיד הגדול והצבור משמש

רק מסגרת לתמונתו של היחיד. לעם ישראל יש געגועים מיוחדים
 ל"חד בדרא" שימשול ברוחו, שינהיג אותו, שיפקוד עליו. אבל בתנאי
 שיהי' באמת חד בדרא! בעם ישראל רואים אנו חזיון מהופך
 מבשאר העמים. אצלם, הצבור בראש, המנהיג היחיד לקח את כחו
 מאת הכלל, הצבור מוסר לו את השרביט ואוצל עליו קרני-הוד.
 בישראל הדבר להיפך: כל כחו של צבור הוא ביחיד מנהיגו, הפרט
 חודר אל הכלל ומאציל מהודו עליו. כל דור נערך עפ"י גדולתו.
 ה"חד בדרא" מרומם ומנשא את קומת דורו. מנהיג של
 ישראל צריך להיות תמיד – איש על העדה. מי שעין בוחנת לו
 יצלצל נא את ספר-ההיסטוריא של עם ישראל ויראה את החזיון
 הזה עובר פו כחוט השני: אלה שעלו לגדולה ע"י בחירה או מנוי
 לא האריכו את קיומם: הצבור מעלה, הצבור מוריד. ואם נמצאו
 כאלו שהחזיקו מעמד לא הצליחו הרבה... ולהיפך: אך נגלתה על
 האופק אישיות מצוינה, מיד נכבשו הלבבות לפניה ואת ה"הנהגה"
 לקחה לה ביד חזקה. וכלל-זה הולך ומתאמת בכל התקופות ובכל
 הזמנים כמצט בדיוקו של חוק הטבע.

ובעיקרו של דבר: ההצלחה מאין תמצא לאיש שנבדל לטובה
 לא בכחו הפנימי אלא בכח אחרים? מאין יקח לו את אותה השפעה
 של רוחניות שמטביעה את התלונה ואותם קרני-ההוד שמפחידים
 את המרי, הנחוצים למנהיג ישראל? מאין? בקלפי? איזה
 קשור-נפשי, איזה יחס-חוזר יוכלו להיות בינו ובין העם, שהוא
 צריך להנהיגו?

צבור שמעמיד לו מנהיג, "איש מתוך העדה" דמיונו לעדר
 של צאן שהולכים וזוחלים בחול ונסחבים אחד אחרי משנהו...

צריך שיבוא האיש הגדול, אשר משכמו ומעלה גבוה מעל
 כל העם, אשר יפיל את מוראו ואת פחדו על סביבו, ואשר יכניע
 את הלבבות ברוחו וישעבדם פרצונו!

יש בעמנו יראת-הכבוד מיוחדת מפני הגדול, לפי שהוא רואה

בו מהרהורי לבו, קלסתר של נפשו, כי גדול העם ורם מאד !

* * *

מרירות עולות ומפעפעת בלב : אחד אחד נשמטים הם רבותינו הגדולים, גאוני התורה ואנשי השם. דור זה שאנו חיים בו הוא דור מאושר, שורה גדולה של גאונים מצטיירה אותו ואנחנו בני הדור זכינו לראות בעינינו את צורותיהם הנאות של הגאונים החיים. אבל מי יערוב לנו אם לא המאושרים האחרונים חלילה, אנחנו ? משרי התורה, אריות שבחבורה נשארו רק יחידים - שרידים והנה גם הם מפנים את מקומם... מה יהי' איפוא ? מי יודע אם הדור הבא אחרינו יגדל לנו שכמותם ? דורנו הולך ומתיתם מגאונים וסדרי-החיים בצולמנו אינם עולים להעמיד לנו זולת „מפורסמים“ — מפורסמים על חשבון מעוט-הלומדים ובערות ההמון, ומה יהי' אז ? מה יהי' בדור של גמדים וקטני - קומה, של חדלי-אונים ורפי-רוח ? מה עלתה להן לאשכנז לצרפת ולאיטליא בלא גאונים ?...

קול קורא פון רב'ס תלמוד-תורה!

„הזהירו בני עניים שמהם תצא תורה“.

„תלמוד-תורה כנגד כולם“.

אונזער גאון הרב הצדיק רבנו אלי' חיים מייזל זצ"ל האָט
אונז איבערגעלאָזט, די תלמוד-תורה וועלכע ער האָט געגרינדעט
מיט 57 יאָהר צוריק וועלכע נויטיגט זיך איצט אין מאַטעריעלער
הילף.

עס איז איבריג אָנצווייזען וועגען אינערליכען צושטאַנד פון
דער תלמוד - תורה און איהר וויכטיגקייט, דען זי איז שוין דעם
יודישען ליידז גענוג בעקאַנט.

די וויכטיגסטע אינסטיטוציע, פאַר וועלכער דער רב זצ"ל
האָט זיך כל ימיו מקריב געוועזען, און מיט דער גרעסטער מיה
געזאָרגט פאַר איהר עקזיסטענץ, דאַרף שטיצע. דעריבער ווענדען
מיר זיך צו אייך אחינו בני ישראל, אַז אויב איהר ווילט פערשאַפּען
אַ נחת רוח דעם גרינדער זצ"ל, בפרט איצט צו זיין 18-טער יאָהרצייט
וואָס קומט אויס מאָנטאָג, י"ד אייר, זאָלט איהר געדענקען אין דער
תלמוד - תורה, וואו עס לערנען אין דער שווערער קריטישער צייט

לערך 400 אַרימע קינדער און יתומים. וואָס זייער איינציגער טרייסט
איז, אז זיי לערנען אין רב'ס תלמוד-תורה, תורח דרך ארץ, סיסטע-
מאטיש למודי קודש ולמודי חול, בכדי זיי זאלען קאָנען בלייבען
טרייע יודען, און אזוי ווי מיר גיבען די קינדער אויסער למודים
אויך עסען און הלבושה בחנם, נויטיגען מיר זיך אין גרויסע
קאפיטאלען.

די תלמוד - תורה ע"ש הרב הגאון ר' אלי' חיים זצ"ל
אַרדענט נישט איין קיינמאל קיין שווער אונטערנעמונגען, וואָס
זאלען אריינברענגען הכנסה, זי פיהרט אויך נישט א דורך קיין
בעזונדערע זאמלונגס-אַקציעס און איז אינגאנצען אָנגעוויזען אויף
דער ברייטווייליגקייט פון די מנהלים.

מיר ווענדען זיך דעריבער צום לאָדזער יודענטום: העלפט
שטיצט די ת"ת מיט דער ברייטער האַנד, יעדער לפי כוחו, מיט
גרעסערע סומען, כדי צו געבען דער פערוואַלטונג די מעגליכקייט
צו ערפילען איהרע אויפגאבען, צו זאָרגען פאַר יתומים און אַרימע
קינדער, אז זיי זאלען ערצויגען ווערען מיט תורה וד' ארץ,
בעזונדערס אין דער יעצטיגער שווערער קריטישער צייט דאָרף
מען נאָך מיט מעהר מסירת נפש אונטערשטיצען דעם חזיק התורה,
אזוי ווי דער תנא זאָגט אין אבות: „אם אין תורה אין קמח“.

גלייכצייטיג ווערט געבעטען, אז אלע זאלען זיך פאַר-
שרייבען אלס מיטגלידער אָנפאַנגענדיג פון 1 זל. אָן.

די פערוואַלטונג פון דער תלמוד-תורה

ע"ש הרה"ג רבנו אלי' חיים מייזל זצ"ל

פרעזעס: יחיאל יצחק בערמאן.

קול קורא אל המחברים והמוללים!

החפצים-להדפיס ספריהם בתכלית

ההידור והיופי יואילו נא לפנות אל

בית-סדור-אותיות של הוצאת

"יבנה"

לודז, רחוב צגלנינא מס' 26

☎ תלפון 151-77 ☎

האותיות חדשות, ההג"ה מדויקת, המחיר נמוך ותנאי

:: התשלומים נוחים. ::

כל אלה שימסרו לנו כת"י ודברי-דפוס ישובו רצון.

Rabbiner-Seminar
zu Berlin.

Druk. Reznik i Sygał, Cegeln. 19, tel. 186-91.

Wydawnictwo „JABNE“, Łódź.